

TIESAS SPRIEDUMS (otrā palāta)
2005. gada 21. aprīlī*

Lieta C-186/04

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši EKL 234. pantam,

ko *Conseil d'Etat* (Beļģija) iesniedza ar lēmumu, kas pieņemts 2004. gada 1. aprīlī un kas Tiesā reģistrēts 2004. gada 22. aprīlī, tiesvedībā

Pierre Housieaux

pret

Délégués du conseil de la Région de Bruxelles-Capitale,

piedaloties

Société de développement régional de Bruxelles (SDRB),

* Tiesvedības valoda — franču.

Batipont Immobilier SA (BPI),

Immomills Louis de Waele Development SA (ILDWD).

TIESA (otrā palāta)

šādā sastāvā: palātas priekšsēdētājs K. V. A. Timmermanss [*C. W. A. Timmermans*],
tiesneši R. Silva de Lapuerta [*R. Silva de Lapuerta*], P. Kūris [*P. Kūris*], Dž. Arestis
[*G. Arestis*] un J. Klučka [*J. Klučka*] (referents),

ģenerālvokāte J. Kokote [*J. Kokott*],
sekretārs R. Grass [*R. Grass*],

ņemot vērā rakstveida procesu un tiesas sēdi 2005. gada 20. janvārī,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

— Pjēra Usjo [*Pierre Housieaux*] vārdā — Ž. Sambo [*J. Sambon*] un P. Reinjērs
[*P. Reyniers*], *avocats*,

— Briseles pilsētas Reģiona padomes pārstāvju vārdā — P. Kūnrāts [P. *Coenraets*]
un K. Lepinūā [*C. Lepinois*], *avocats*,

- Briseles Reģionālās attīstības sabiedrības (“SDRB”) vārdā — F. Krenca [F. Krenca] un P. Lambērs [P. Lambert], *avocats*,
- Eiropas Kopienu Komisijas vārdā — U. Velkers [U. Wölker] un F. Simoneti [F. Simonetti], pārstāvji,

noklausījusies ģenerālvokātes secinājumus tiesas sēdē 2005. gada 27. janvārī,

pasludina šo spriedumu.

Spriedums

- 1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu attiecas uz Padomes 1990. gada 7. jūnija Direktīvas 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai (OV L 158, 56. lpp.) 3. panta 4. punkta un 4. panta interpretāciju.
- 2 Šis lūgums iesniegts saistībā ar prāvu starp Usjo [Housieaux] un *Collège des délégués du conseil de la Région de Bruxelles-Capitale* [Briseles pilsētas reģiona Padomes pārstāvju kolēģiju] (turpmāk tekstā — “Kolēģija”), kuras pamatā ir Kolēģijas lēmums par piekļuvi dokumentiem, kas attiecas uz vienošanos par pilsētas attīstību.

Atbilstošās tiesību normas

Kopienų tiesiskais regulējums

3 Direktīvas 90/313/EEK 3. panta 1. punktā paredzēts:

“Izņemot šajā pantā paredzētos gadījumus, dalībvalstis nodrošina to, ka, saņemot pieprasījumu no jebkuras fiziskas vai juridiskas personas, valsts iestādēm ir pienākums nodrošināt tai vides informāciju, neprasot pamatojumu.

Dalībvalstis nosaka kārtību, kā faktiski nodrošināt šādas informācijas efektīvu pieejamību.”

4 Šīs direktīvas 3. panta 2. un 3. punktā uzskaitīti pamati, kas attaisno lūguma sniegt informāciju noraidījumu.

5 Šīs direktīvas 3. panta 4. punkta redakcija ir šāda:

“Valsts iestāde iespējami drīz un ne vēlāk kā divos mēnešos sniedz atbildi personai, kas pieprasa informāciju. Atteikums sniegt pieprasīto informāciju ir jāpamato.”

6 Direktīvas 90/313/EEK 4. pantā paredzēts:

“Persona, kas uzskata, ka valsts iestāde ir nepamatoti noraidījusi vai atstājusi bez ievēribas tās pieprasījumu pēc informācijas, vai ka sniegtā atbilde ir nepietiekama, var pārsūdzēt šo lēmumu tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību sistēmu.”

Valsts tiesiskais regulējums

7 Ar 1991. gada 29. augusta rīkojumu par piekļuvi Briseles pilsētas reģiona vides informācijai (1991. gada 1. oktobra *Moniteur belge*, 21505. lpp., turpmāk tekstā — “1991. gada rīkojums”) šī reģiona tiesību sistēmā tika transponēti attiecīgie Direktīvas 90/313/EEK noteikumi.

8 1991. gada rīkojuma 7. pantā noteikts:

“Izpildvaras iestāde lemj par rakstveida dokumentu kategoriju sarakstu, uzliekot par pienākumu attiecīgām iestādēm sniegt par tiem informāciju nekavējoties un uz vietas.”

9 Minētā rīkojuma 8. panta redakcija ir šāda:

“Attiecībā uz datiem, kas nav minēti 7. panta dokumentu sarakstā, un neskarot valsts iestādes tiesības sniegt informāciju par tiem nekavējoties un uz vietas, valsts iestādes, kurai adresēts lūgums sniegt informāciju, rīcībā ir viens mēnesis, lai lūguma iesniedzējam sniegtu atbildi rakstveidā.

Ja iekšējā termiņa beigās lūgums sniegt informāciju nav izskatīts, valsts iestādes klusēšana ir uzskatāma par lēmumu, ar ko piekļuve atteikta. Šajā gadījumā lūguma iesniedzējs var saskaņā ar 12. panta 2. punkta izņēmumu vērsties tieši pie Padomes pārstāvjiem, kas tādā gadījumā lemj par šo lūgumu.”

10 Atbilstoši šī paša rīkojuma 12. pantam:

“1. punkts. Tikai Padomes pārstāvji ir tiesīgi atteikt piekļuvi datiem, kas ir valsts pārvaldes iestādes rīcībā [...]. Tie izmanto šīs tiesības koleģiāli un 9. pantā noteiktajās robežās.

2. punkts. [...] Katrai valsts pārvaldes iestādei, kas atsakās atklāt datus, attiecībā uz kuriem iesniegts lūgums par piekļuvi informācijai, par to vienlaikus jāpaziņo lūguma iesniedzējam un Padomes pārstāvjiem. Padomes pārstāvjiem lūgumu iesniedz, pārsūtot lūgumu par piekļuvi informācijai, kam pievienots tā dokumenta viens eksemplārs vai kopija, kurā ietverti šie dati, un pamatojums, kas atbilstoši valsts pārvaldes iestādes viedoklim pamato atteikumu par piekļuvi informācijai. 8. panta 1. punktā noteiktais termiņš tiek pagarināts par vienu mēnesi, skaitot no dienas, kad lūguma iesniedzējam paziņots par lietas nodošanu izskatīšanai Padomes pārstāvjiem.”

11 1991. gada rīkojuma 13. pantā paredzēts:

“Visos lēmumos, ar ko pilnīgi vai daļēji atteikta piekļuve informācijai, skaidri, precīzi, pilnīgi un ticami jānorāda šī lēmuma pamatojums.”

12 Minētā rīkojuma 14. pantā paredzēts:

“Padomes pārstāvji nosūta pieprasījuma iesniedzējam viņa pieprasīto dokumentu vai paziņo tam par piekļuves atteikumu divu mēnešu laikā no pieprasījuma saņemšanas [dienas]. Beidzoties šim termiņam, klusēšana ir atzīstama par lēmumu, ar ko piekļuve atteikta. Padomes pārstāvju lēmums tāpat tiek nosūtīts valsts pārvaldes iestādei, kas nodevusi izskatīšanai pieprasījumu par piekļuvi.”

13 1991. gada rīkojums attiecībā uz piekļuvi vides informācijai neparedz nevienu īpašu procedūru prasības celšanai pret Kolēģijas lēmumiem, un tādējādi šajā gadījumā jāpiemēro kārtība, kādā ceļ parastas prasības administratīvu strīdu lietās.

14 Tādēļ, piemērojot *Lois coordonnées sur le Conseil d'État* [saskaņotie tiesību akti par Valsts padomi] (1973. gada 21. marta *Moniteur belge*, 3459. lpp.) 14. panta 1. punktu, “[*Conseil d'État* — Administrācijas] nodaļa pieņem lēmumu par prasību attiecībā uz tiesību akta atcelšanu, ko pamato vai nu būtisks vai paredzētas formas pārkāpums, kas padara šo aktu par spēkā neesošu, saistībā ar pilnvaru pārsniegšanu vai nepareizu izmantošanu, kas celta pret dažādu administratīvu iestāžu tiesību aktiem vai noteikumiem”.

15 1948. gada 23. augusta Reģenta lēmuma [*arrêté du Régent*] par lietu izskatīšanas procesu *Conseil d'État* [Valsts padomes] Administrācijas nodaļā 4. panta 3. daļā precizēts, ka “prasības, kas minētas likuma [14.] pantā, jāceļ sešdesmit dienu laikā, skaitot no dienas, kad apstrīdētie tiesību akti, noteikumi vai lēmumi publicēti vai par tiem paziņots. Ja tie nav publicējami un par tiem nav jāpaziņo, termiņu aprēķina, skaitot no dienas, kad prasītājam par tiem kļuvis zināms”.

Pamata prāva un prejudiciālie jautājumi

- 16 1991. gada februārī Briseles pilsētas reģions atsavināja bijušās militārās slimnīcas teritoriju par labu *Société de développement régional de Bruxelles* [Briseles Reģionālas attīstības sabiedrībai] (turpmāk tekstā — “*SDRB*”), kas bija iecelta par teritorijas labiekārtošanas atbildīgo uzņēmumu. Pēc tam *SDRB* privātā kārtā noslēdza vienošanos (turpmāk tekstā — “vienošanās”) ar konsorciju, ko veidoja sabiedrības *Batipont Immobilier SA* un *Immomills Louis de Waele Development* (turpmāk tekstā — “*Batipont*”). Ar šo vienošanos *Batipont* uzņēmās būvēt konkrētajā teritorijā vairākas ēkas saskaņā ar *SDRB* iepriekš noteiktu plānu.
- 17 Ar 1993. gada 21. marta vēstuli, kas bija adresēta *SDRB* prezidentam, Usjo pieprasīja informāciju par vienošanos un vēlējās saņemt tās kopiju. Ar 1994. gada 5. aprīļa lēmumu *SDRB* noraidīja viņa lūgumu, pamatojoties uz to, ka saskaņā ar 1991. gada rīkojumu tā ir izpildvaras iestāde, kas “pieņem lēmumu par kārtību, kādā nodrošina piekļuvi informācijai katrā konkrētajā valsts iestādē”.
- 18 1994. gada 22. aprīlī Usjo cēla Kolēģijā prasību pret šo lēmumu, atkārtoti pieprasot piekļuvi informācijai saistībā ar vienošanos.
- 19 Vairākkārt sarakstoties ar Usjo, Kolēģija pēc apspriedes 1995. gada 1. februārī nolēma nosūtīt lūguma iesniedzējam vienošanās H un I pielikumus, kas saistīti ar vides jautājumiem un kuru nosūtīšana neapdraud komerciālas vai rūpnieciskas intereses. Ar 1995. gada 3. februāra vēstuli Kolēģija šo lēmumu darīja zināmu Usjo un *SDRB*.

20 Tā kā Usjo nebija apmierināts ar šo lēmumu, 1995. gada 31. martā viņš cēla prasību *Conseil d'État* par šī lēmuma atcelšanu.

21 Šajā prāvā [*Conseil d'État*] Kolēģija izvirzīja iebildumu par prasības nepieņemamību, kas pamatota ar to, ka 1995. gada 1. februāra lēmums ir tikai apstiprinošs lēmums, kuru kā tādu nevar apstrīdēt. Kolēģija norādīja, ka, neņemot vērā vienošanās H un I pielikumu nosūtīšanu, šis lēmums tikai apstiprina lēmumu, ar ko iepriekš izteikts noraidījums ar klusēšanu, kas ilgusi vairāk nekā divus mēnešus attiecībā uz lūgumu sniegt informāciju, kuru Usjo iesniedza 1994. gada 22. aprīlī. Šis klusējot pieņemtais lēmums par noraidījumu būs kļuvis galīgs, jo tas netika apstrīdēts *Lois coordonnées sur le Conseil d'État* 14. panta 1. punktā paredzētajā 60 dienu termiņā. Līdz ar to Kolēģija apgalvo, ka 1995. gada 31. martā sakarā ar termiņa izbeigšanos Usjo bija zaudējis tiesības iesniegt prasības pieteikumu atcelt 1995. gada 1. februāra lēmumu, ar ko izteikts noraidījums.

22 Šādos apstākļos *Conseil d'État* nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

“1) Vai divu mēnešu termiņš, kas paredzēts 3. panta 4. punktā Padomes Direktīvā 90/313/EEK [..], ir uzskatāms par iekšēju, proti — indikatīvu termiņu iestādei, kurai iesniegts informācijas pieprasījums, vai arī tas uzskatāms par imperatīvu termiņu, kura ievērošana šai iestādei ir obligāta?

2) Ja šis divu mēnešu termiņš ir imperatīvs termiņš un ja šī termiņa beigās iestāde, kurai lūgums sniegt informāciju ir iesniegts, nav pieņēmusi lēmumu, — kāds ir iepriekš minētās Direktīvas 4. panta beigu daļā norādītais “lēmums”, pret kuru

var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā “saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību sistēmu”?

- 3) Vai iepriekš minētās Direktīvas 3. panta 4. punkts un 4. pants aizliedz “attiecīgajā valsts tiesību sistēmas jomā” interpretēt iestādes, kurai iesniegts lūgums sniegt informāciju, klusēšanu, kas ilgst Direktīvas 3. panta 4. punktā minētos divus mēnešus, kā klusējot izteiktu lūguma noraidījumu, proti — kā lēmumu, kas nav pamatots, bet pret kuru var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā, kā tas paredzēts 4. pantā?

- 4) Ja Direktīvas 3. panta 4. punktā minētais divu mēnešu termiņš ir iekšējais termiņš, vai Direktīvas 3. panta 4. punkts un 4. pants liedz “valsts tiesību sistēmā” paredzēt iespēju lūguma sniegt informāciju iesniedzējam aicināt iestādi atbildēt uz tā lūgumu sniegt informāciju noteiktā termiņā, kuru neievērojot, ilgstoša iestādes klusēšana tiek uzskatīta par klusējot izteiktu atteikumu sniegt informāciju, proti — par lēmumu, pret kuru var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā?”

Par prejudiciālajiem jautājumiem

Par pirmo jautājumu

- 23 Ar savu pirmo jautājumu iesniedzējtiesa pēc būtības jautā, vai Direktīvas 90/313 3. panta 4. punktā paredzētajam termiņam ir iekšēja vai imperatīva termiņa raksturs.

24 Šajā sakarā jānorāda, kā jau to izdarījusi ģenerālvokāte savu secinājumu 23. un 24. punktā, ka gan no šī noteikuma redakcijas, gan no tā rakstura izriet, ka tajā paredzētais divu mēnešu termiņš uzskatāms par imperatīvu.

25 Faktiski, no vienas puses, lietotais formulējums “iespējami drīz un ne vēlāk kā divos mēnešos” skaidri norāda, ka atbildīgajai valsts iestādei, pieņemot lēmumu attiecībā uz lūgumu sniegt informāciju (turpmāk tekstā — “valsts iestāde”), jāievēro šim nolūkam paredzētais termiņš, lai izskatītu lūgumu un uz to atbildētu.

26 No otras puses, ja šim termiņam nebūtu imperatīva rakstura, bet termiņš būtu vienkārši iekšējs, Direktīvas 90/313 4. pants, kas paredz personas tiesisko aizsardzību, zaudētu lietderīgo iedarbību. Faktiski lūguma sniegt informāciju autors precīzi nezinātu, no kura datuma viņš varētu celt prasību.

27 Šādu Direktīvas 90/313 3. panta 4. punkta interpretāciju apstiprina arī tās mērķis, kas izriet it īpaši no tās vienpadsmitā apsvēruma, kurā paredzēts aktīvi nodrošināt sabiedrību ar vispārīgu informāciju par vides stāvokli.

28 Tomēr, kā uzsver ģenerālvokāte savu secinājumu 24. punktā, šīs informācijas lietderība lielā mērā atkarīga no tā, vai fiziskām personām šī informācija ir pieejama pēc iespējas drīz.

29 Ņemot vērā šos apsvērumus, uz pirmo uzdoto jautājumu jāatbild: Direktīvas 90/313 3. panta 4. punktā paredzētais divu mēnešu termiņš ir imperatīvs termiņš.

Par trešo jautājumu

- 30 Ar trešo jautājumu, kas jāizskata pirms otrā jautājuma, iesniedzējtiesa pēc būtības jautā, vai Direktīvas 90/313 3. panta 4. punkts un 4. pants iestājas pret valsts regulējumu, kas valsts iestādes divu mēnešu klusēšanu attiecībā uz lūgumu sniegt informāciju, beidzoties šim termiņam, uzskata par lēmumu, ar ko lūgums sniegt informāciju ir noraidīts, proti — par lēmumu, kas tik tiešām nav pamatots, bet pret kuru var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā atbilstoši minētās direktīvas 4. pantam.
- 31 Šajā sakarā jāatgādina — Tiesa jau ir spriedusi, ka pieņēmums, saskaņā ar kuru iestādes klusēšana uzskatāma par klusējot pieņemtu lēmumu par noraidījumu, kā tāds nevar būt saderīgs ar Direktīvas 90/313 prasībām tikai tā iemesla dēļ, ka klusējot izteikts lēmums par noraidījumu pēc definīcijas nesatur nekādu pamatojumu (2003. gada 26. jūnija spriedums lietā C-233/00 Komisija/Francija, *Recueil*, I-6625. lpp., 111. punkts).
- 32 Turpretim klusējot izteikta vides informācijas pieprasījuma noraidījuma gadījumā Tiesa ir uzskatījusi, ka noraidījuma pamatojums, kaut arī jau pēc noraidījuma izteikšanas klusējot, ir jānosūta divu mēnešu laikā no pieprasījuma iesniegšanas dienas, jo nosūtītā atbilde šajā gadījumā ir uzskatāma par “atbildi” minētās direktīvas 3. panta 4. punkta izpratnē (iepriekš minētais spriedums lietā Komisija/Francija, 118. punkts).
- 33 Tikai šāda Direktīvas 90/313 3. panta 4. punkta interpretācija ļauj nodrošināt šī noteikuma lietderīgo iedarbību, jo saskaņā ar šī noteikuma redakciju valsts iestādei jāpamato ikviens lēmums noraidīt lūgumu sniegt informāciju.

34 Pretēji valsts regulējumam, attiecībā uz kuru pasludināts iepriekš minētais spriedums lietā Komisija/Francijs, kurā nolemts, ka valsts iestādes klusēšana mēneša garumā attiecībā uz lūgumu sniegt informāciju uzskatāma par klusējot izteiktu lēmumu noraidīt šo lūgumu, pamata prāvā izskatāmais regulējums paredz, ka klusējot izteikts lēmums par noraidījumu uzskatāms par pieņemtu pēc divu mēnešu klusēšanas, skaitot no lūguma iesniegšanas dienas.

35 Tādējādi no iepriekš minētā sprieduma lietā Komisija/Francijs izriet — ja Direktīva 90/313 neiestājas pret to, ka, nodrošinot efektīvu tiesisko aizsardzību saskaņā ar minētās direktīvas 4. pantu, pieņēmums, kas paredz, ka iestādes klusēšana divu mēnešu termiņa laikā uzskatāma par klusējot pieņemtu lēmumu, ar ko noraida lūgumu par piekļuvi informācijai, minētās direktīvas 3. panta 4. punkts iestājas pret to, ka divu mēnešu termiņa ietvaros šādam lēmumam neseko tā pamatojums. Šādos apstākļos klusējot izteikts lēmums par noraidījumu tik tiešām veido "atbildi" 3. panta 4. punkta izpratnē, tomēr tā jāuzskata par nelikumīgu.

36 Līdz ar to uz trešo jautājumu jāatbild: Direktīvas 90/313 3. panta 4. punkts, skatot to kopā ar šīs direktīvas 4. pantu, situācijā, kāda tā ir pamata prāvā, neiestājas pret valsts regulējumu, saskaņā ar kuru, lai nodrošinātu efektīvu tiesisko aizsardzību minētās iestādes klusēšanu divu mēnešu termiņa laikā pielīdzina klusējot pieņemtam lēmumam par noraidījumu, pret kuru var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā saskaņā ar valsts tiesību sistēmu. Tomēr minētais 3. panta 4. punkts iestājas pret to, ka līdz divu mēnešu termiņa beigām šādam lēmumam nepievieno pamatojumu. Šādos apstākļos klusējot izteikts lēmums par noraidījumu jāuzskata par nelikumīgu.

Par otro jautājumu

37 Ar savu otro jautājumu iesniedzējtiesa jautā — kas ir "lēmums", pret kuru var celt prasību Direktīvas 90/313 4. panta izpratnē, ja valsts iestāde, beidzoties šīs direktīvas 3. panta 4. punktā minētajam divu mēnešu termiņam, nav pieņēmusi lēmumu.

- 38 Atbilde uz šo jautājumu izriet no trešā jautājuma secinājumiem, saskaņā ar kuriem valsts iestādes klusēšanu divu mēnešu termiņa laikā pielīdzina lēmumam, pret kuru var celt prasību saskaņā ar valsts tiesību sistēmu.
- 39 Līdz ar to uz otro jautājumu jāatbild: Direktīvas 90/313 4. pantā minētais lēmums, pret kuru lūguma sniegt informāciju autors var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā, ir klusējot pieņemts lēmums par noraidījumu, kas izriet no valsts iestādes, kurai jāsniedz atbilde uz šo lūgumu, klusēšanas divu mēnešu termiņa laikā.

Par ceturto jautājumu

- 40 Ņemot vērā uz pirmo jautājumu sniegto atbildi, proti — ka Direktīvas 90/313 3. panta 4. punktā paredzētajam termiņam ir imperatīvs raksturs, uz ceturto jautājumu nav jāatbild.

Par tiesāšanās izdevumiem

Attiecībā uz pamata lietas dalībniekiem šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Tiesāšanās izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, kas nav minēto lietas dalībnieku izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (otrā palāta) nospriež:

- 1) Padomes 1990. gada 7. jūnija Direktīvas 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai 3. panta 4. punktā paredzētais divu mēnešu termiņš ir imperatīvs termiņš;
- 2) Direktīvas 90/313 4. pantā minētais lēmums, pret kuru lūguma sniegt informāciju autors var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā, ir klusējot pieņemts lēmums par noraidījumu, kas izriet no valsts iestādes, kurai jāsniedz atbilde uz šo lūgumu, klusēšanas divu mēnešu termiņa laikā;
- 3) Direktīvas 90/313 3. panta 4. punkts, skatot to kopā ar šīs direktīvas 4. pantu, situācijā, kāda tā ir pamata prāvā, neiestājas pret valsts regulējumu, saskaņā ar kuru, lai nodrošinātu efektīvu tiesisko aizsardzību valsts iestādes klusēšanu divu mēnešu termiņa laikā pielīdzina klusējot pieņemtam lēmumam par noraidījumu, pret kuru var celt prasību tiesā vai apstrīdēt to administratīvā kārtībā saskaņā ar valsts tiesību sistēmu. Tomēr minētais 3. panta 4. punkts iestājas pret to, ka divu mēnešu termiņa ietvaros šādam lēmumam nepievieno pamatojumu. Šādos apstākļos klusējot izteikts lēmums par noraidījumu jāuzskata par nelikumīgu.

[Paraksti]